

JORNADA SOBRE LA DIVULGACIÓ DE LA NORMATIVA ALS MITJANS DE COMUNICACIÓ

AMANDA ULLDEMOLINS SUBIRATS

Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Filologia Catalana
amanda.ulldemolins@uab.cat

El 17 de desembre de 2014 a la Sala Pi i Sunyer de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) es va dur a terme la Jornada sobre la divulgació de la normativa als mitjans de comunicació, organitzada per la Societat Catalana de Llengua i Literatura i pel Departament de Filologia Catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), amb la col·laboració del Grup de Recerca en Història de la Llengua Catalana de l'Època Contemporània de la UAB. L'objectiu principal era reconèixer la labor dels mitjans de comunicació en català pel que fa a l'extensió social del seu corpus normatiu i reflexionar-hi.

El doctor Daniel Casals, membre del comitè científic, va inaugurar l'acte explicant que actualment comptem amb instruments potents per fer arribar la llengua a tota la població ja siga emprant-la com a vehicle per parlar d'altres coses o bé per ser-ne el centre d'interès a partir de programes com *El gran dictat* o *Català a l'atac* que ens conviden a reflexionar sobre la llengua i a crear estat d'opinió. Pel que fa al panorama de la divulgació del català als mitjans de comunicació de massa a l'inici del segle xx, un dels períodes d'estudi d'esta jornada, va recordar que la ràdio començà el 1924 i pocs anys després, durant la Segona República, el 1932, a Ràdio Barcelona hi havia unes lliçons de català. Este tipus d'espais (també els de la premsa) van substituir l'escola quan no s'hi podia ensenyar la llengua catalana. De fet, durant el Franquisme es van tallar les aparicions del català als mitjans i també la seua presència al sistema educatiu. Casals va assenyalar que fins el 1976 no va nàixer el primer diari en català després de la guerra civil, l'*Avui*, i que fou llavors quan va sorgir la polèmica entre els *heavyies* i els *lights*, amb l'objectiu de trobar el model de llengua més apropiat per als mitjans de comunicació de massa, sobretot els audiovisuals.

La conferència inaugural, titulada «Centralitat i responsabilitat dels mèdia en la fixació i difusió de la llengua», va anar a càrrec de Josep Gifreu, catedràtic de Teoria de la Comunicació i membre de l'IEC, que va lloar la ingent tasca de periodistes, comunicadors, lingüistes i sociolingüistes per recuperar la condició del català com a llengua nacional en els mitjans de comunicació. A partir de la base principal del seu discurs —els mitjans com a forjadors de la llengua estàndard—, Gifreu va repassar el darrer *Baròmetre de Comunicació i Cultura* (2-12-14) per fer un diagnòstic de la situació del català als mitjans que considera «contradic-

tòria», ja que tot i que la ràdio en català és líder en audiència, a la premsa diària l'estat és més complicat, i va alertar sobre el fet que no hi haja cap diari esportiu top en català. A la televisió, la proporció de programes i sèries generalistes en castellà és superior a la de TV3 tot i que els informatius segueixen sent líders en audiència, i remarca que és «l'àmbit fonamental per a l'estàndard més formal». Segons Gifreu, estes dades mostren «quina és la llengua en què s'emocionen els catalans en la ficció» i recorda que la societat catalana, a causa de les vicissituds de la història, està acostumada a anar al cinema en castellà.

En el següent punt de la seua intervenció, este membre de l'IEC va explicar el debat públic i tècnic que hi hagut sobre el(s) model(s) de la llengua dels mitjans des de la Transició espanyola, que ha donat grans resultats, ja que ara tenim una prescripció molt consensuada sobre les principals varietats de l'estàndard. Pel que fa a l'existència de dèsset llibres d'estil, diu que posen de manifest la riquesa de la nostra llengua i que mostren les diferents varietats de l'estàndard segons el territori, el registre o el context en què s'ha d'usar esta varietat.

Acte seguit, Joan A. Argenter, membre de l'IEC i catedràtic de Lingüística de la UAB, va parlar sobre «*Les Converses filològiques* de Pompeu Fabra a *La Publicitat*», que, des del principi, va ser conscient de la importància de la premsa per difondre la seua proposta de català normatiu, és a dir, un català net de castellanismes i faltes de gramàtica general, i amb claredat d'expressió. Argenter va definir les *Converses filològiques* (CF) com «el corpus fabrià no institucional» en què el codificador exercix de difusor d'una normativa establerta i del seu desplegament al poble. El ponent va comparar l'estil de Fabra en el corpus normatiu amb el de la columna a *La Publicitat*. En els textos institucionals —que emanen d'un poder i no admeten alteracions— l'autor és objectiu, contingut, concís i circumscrit a la descripció lingüística amb un estil dens i sobri, però, en canvi, el Fabra de les CF té una relativa llibertat de paraula i de presència personal ja que són un discurs dialògic, entre diàleg i monòleg en veu alta, que inclouen valoracions morals a l'hora de prescriure i estableixen converses amb el lector anònim, a qui s'adreça, interpel·la i respon. Cal tindre en compte que la reforma lingüística era part del procés de construcció nacional i de la ideologia dels Estats nacionals en què es creia que la llengua era el nervi de la nació i en justificava l'existència com a llengua literària —que li creava una identificació simbòlica—, és a dir, era també una necessitat pràctica.

La ponència «La llengua catalana des de *L'Opinió*: C.A. Jordana» va anar a càrrec de Georgina Jordana i Carreres, estudiant de doctorat de la UAB, que va reflexionar sobre la tasca de C.A. Jordana com a escriptor, gramàtic i periodista en els textos a la secció «Cada dia un raig» de *L'Opinió* (1928-1934), on va publicar un total de 343 articles dels quals 58 eren relatius a qüestions relacionades amb la llengua catalana. En els seus escrits, on interpel·lava els lectors, opinava sobre qüestions ortogràfiques com, per exemple, els plurals de les paraules acabades amb sibilants o els grups *-sc*, *-st* i *-xt*, amb la intenció d'ensenyar a la ciutadania que —segons diu en un article del 1933—, «tot i el que tenim» encara no havia

assumit la gramàtica de Fabra. Amb un estil definit per la ponent com a precís, acadèmic, planer, eficaç i crític, denunciava la poca implantació de la normativa ortogràfica a la societat —especialment en documents comercials i administratius— i proposava l'organització de cursos per als mestres. A tall d'exemple, Careres va explicar que Cèsar August Jordana corregia els seus propis articles perquè, tot i que defensava els correctors, «dic una cosa i en surt una altra».

Després d'una pausa, la jornada va continuar amb el segon bloc d'intervencions amb la conferència de Daniel Casals i Neus Faura, professors de la UAB, sobre «Els «Aclariments lingüístics» de J. Ibàñez Senserrich a *Tele/Estel*» durant els anys 1966 i 1967. En primer lloc, van oferir-nos una pinzellada sobre esta publicació i en quin marc social i polític va nàixer. *Tele/Estel* va ser la revista d'actualitat cultural en català sorgida de l'activisme laic i nascuda durant la dictadura franquista arran del marc que va crear la Llei de Premsa i Impremta de 1966 (altrement coneguda com a *Llei Fraga*), que relaxava la repressió franquista de 1938 en els espais en què hi havia una censura molt estricta. Entre les seccions hi van destacar «Aclariments lingüístics», en què es tractaven aspectes relacionats amb la llengua catalana, escrita per Josep Ibàñez Senserrich (entre els números 1 i 59 i 61, 63, 65 i 72) i per Albert Jané, el següent ponent de la jornada.

Casals i Faura van ressenyar l'estil de J. Ibàñez Senserrich quan va ser l'encarregat dels «Aclariments lingüístics». En primer lloc, van descriure l'estructura dels articles, on els títols eren reclams, és a dir, un exemple del fenomen que s'explicaria unes línies més avall sense formular-lo explícitament com, per exemple, «els avantatges de la calor», en què parlava dels gèneres dels noms. Com a novetat, la segona part de cada intervenció d'esta columna contestava les preguntes del lector. Per fer-ho, Ibàñez sovint feia consultes directes a membres de l'IEC com Ramon Aramon i Francesc de Borja Moll. Pel que fa als continguts, hi tractava qüestions ortogràfiques, fonètiques i lèxiques, parlava sobre la variació geolèctal i funcional de la llengua, sobre aspectes sociolingüístics com l'abast del domini lingüístic o l'ús públic del català, i també donava orientacions bibliogràfiques als lectors.

El següent torn va ser per Albert Jané, distingit amb la Creu de Sant Jordi, que, com va dir, «vinc a parlar de mi mateix», és a dir, sobre la segona etapa dels «Aclariments lingüístics» de *Tele/Estel* i «El llenguatge» de l'*Avui* ja que va substituir Ibàñez Senserrich a la primera secció de llengua i va signar els més de 2741 articles de la columna «El llenguatge» del diari *Avui* des del 23 d'abril de 1976 fins al 21 d'abril de 1985. Per descriure la seua experiència com a divulgador de la normativa en plena transició democràtica, es va preguntar a qui s'adreçava i què pretenia amb els seus apunts: es preocupava d'interessar el lector potencial, d'associar el català correcte amb la divulgació de la normativa sense transgredir-la «i, si pot ser, fer una petita aportació personal». Recorda que escribia sobre polèmiques lingüístiques com contradiccions i que rebia poques cartes dels lectors i que, fins i tot, un dia es va haver d'inventar una carta per poder parlar sobre un tema que tenia ganes de tractar.

A continuació, el membre de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i catedràtic de Filologia Catalana de la Universitat de València, Emili Casanova, ens traslladà al País Valencià amb «L'espai "Qüestions de llengua" del programa radiofònic *De dalt a baix*» que va estar dotze anys en antena. El 1974 és considerat l'any d'inici del moment d'expansió del valencià, amb Manuel Sanchis i Guarner al capdavant, en forma de cursos, publicació de llibres de text i revistes. Pel que fa al sector radiofònic, amb la reestructuració de Radio Nacional de España impulsada per Fraga es va crear la Radio Peninsular, les emissores regionals i locals. Així va nàixer *De dalt a baix*, el primer programa radiofònic en valencià i símbol del moviment. «Qüestions de llengua» n'era una de les seccions, de set minuts de durada, i pretenia, entre altres coses, corregir castellanismes i ensenyava les formes cultes valencianes corresponents. Així, explicaven que no es diu *adiós* sinó *adéu*. El model de llengua era un valencià ric, culte i no apitxat i, segons Casanova, «es van inventar un estàndard introduint lèxic dels clàssics i formes col·loquials de diferents zones del país». La part més important era el vocabulari que s'afegia —de quatre a cinc paraules per dia— mitjançant exemples quotidians i al voltant d'un camp semàntic. També hi havia una secció de respostes als lectors en què els responsables sovint s'inventaven cartes amb el propòsit d'incitar els oients a valorar la llengua. Les seues fonts eren Carles Salvador, Pompeu Fabra i el *Diccionari Català-Valencià-Balear*. *De dalt a baix* va aconseguir ser el programa amb més audiència de RTVE perquè, com recorda el ponent, en aquella època «el valencià ens feia il·lusionar a tots».

En darrer terme, Núria Puyuelo, correctora d'*El Punt/Avui*, va presentar «La difusió del català: de la premsa a l'era digital», on va posar de manifest la importància de la xarxa i dels seus recursos a l'hora d'ensenyar i debatre qüestions relacionades amb la llengua. En primer lloc, va enumerar els espais que els diaris dediquen a parlar de la llengua catalana, com la columna setmanal «Etcètera» del suplement de cultura d'*El Punt/Avui*, i va explicar que, per fer-la, cal trobar un tema d'actualitat i saber detectar aquelles qüestions de llengua que generen inseguretats als parlants. Va subratllar, també, el paper decisiu que tenen els blogs a la xarxa sobre aspectes relacionats amb la correcció lingüística i va citar *Dubtes de llengua* i *Estiligrafia* com a exemples.

La importància i l'interès de la jornada s'entenen quan estudiem i recordem la situació social i política de la nostra llengua i cultura al llarg de la història. Com va dir Casals en la inauguració de la jornada, els mitjans de comunicació han estat «una manifestació de reafirmació identitària davant de les agressions». Avui, quan el sistema d'ensenyament en català es veu amenaçat, és important lloar i estudiar la infatigable i diària tasca de periodistes, lingüistes i filòlegs per haver difós i difondre un català correcte i genuí i ajudar a arribar a la plena normalització de la nostra llengua.